
Alantė Valaitė

SIETYNAI EUROPOJE IR XVII–XX a. PIRMOSIOS PUSĖS SIETYNŲ PAVELDAS LIETUVOJE [1]

Šviesa nuo seniausių amžių laikytą gyvenimo simboliu. Kintanti saulės šviesa labai stipriai valdė žmogaus dienos ritmą ir veiksnumą, todėl, norėdamas pratęsti savo aktyvumo laiką, žmogus pradėjo naudoti dirbtinį apšvietimą. Remiantis dailės žodynu, šviestuvų esama įvairių tipų: „šviesstuvas tvirtinamas prie sienos – aplikė, bra, statomas ant stalelio – bujotė, žvakidė, ant grindų – toršeras, kabinamas palubėje (puošnus, su keletu šviesos šaltinių) – sietynas. Varto jamas religinių apeigų (lampada) ir procesijų (žibintas) metu.“ [2] Taigi, kaip ir apibūdinama daugelyje meno žodynų, *sietynas – tai pakabinamas, nuo lubų nuleidžiamas keilių šakų šviestuvas* [3]. Svarbu suprasti, kad šią apšvietimo priemonę apsprendžia ne degalų tipas (bégant laikui sietynai švietė ir žvakėmis, ir dujomis, ir elektros lemputėmis), bet forma ir tvirtinimo būdas. Taip pat, jog vienintelė salyga, leidzianti atskirti sietyną nuo paprasto pakabinamo šviestuvo arba lempos, yra šakos, kurių turi būti daugiau nei viena. Įsimintina, jog šviestuvo savoka, kaip bendra apšvietimo priemonių įvardijimo savoka, negali būti laikoma sietyno sinonimu.

Be pagrindinės, šviesos šaltinio apipavidalinimo funkcijos, senuosiuose interjeruose minėtieji pakabinami keilių šakų šviestuvai buvo svarbi interjero detalė ir atliko erdvės formavimo, jos užpildymo ir puošybos funkciją. Tai patvirtina ir dvarų ar rūmų senujų interjerų fotografijos, kuriose matyti, kaip sietynas kambario ar salės erdvėje

kompoziciškai dominuoja ar netgi atlieka „skulptūrinę“ funkciją (renesanso laikotarpio sietynai *meliuzinos* buvo sudaryti iš gyvulio ragų ir medinės antropomorfinės skulptūros). Neabejotina, kad iki industrinės revoliucijos sietynai, kaip brangūs ir ištaigingi kūriniai vieni pirmųjų atspindėdavo stilių ir mados pokyčius.

Sietynų raidai Europoje straipsnyje išsiaiškinti labiausiai padėjo enciklopedinio pobūdžio leidiniai tokie kaip „Dailės žodynas“ [4], „Naujoji iliustruota dailės enciklopedija“ [5], „Oxfordo dekoratyvių menų vadovas“ [6] bei straipsniai internetinėse svetainėse [7]. Vienas iš jų – Birgit Lohmann straipsnis „Kabančių šviestuvų istorija“ [8] praplėtė turimas žinias, o Karren Larsdatter kuruojama internetinė bazė „Viduramžių ir renesanso materialioji kultūra“ darbą praturtino vertingais pavyzdžiais [9]. Kaimyninėje Lenkijoje išleista Jerzy Holubiec knyga „Lenkijos šviestuvai ir žvakidės“ [10] padėjo identifikuoti kai kuriuos stilistiskai artimus Lietuvoje išlikusius sietynų pavyzdžius, bei taip pat papildė Europos sietynų raidos žinias.

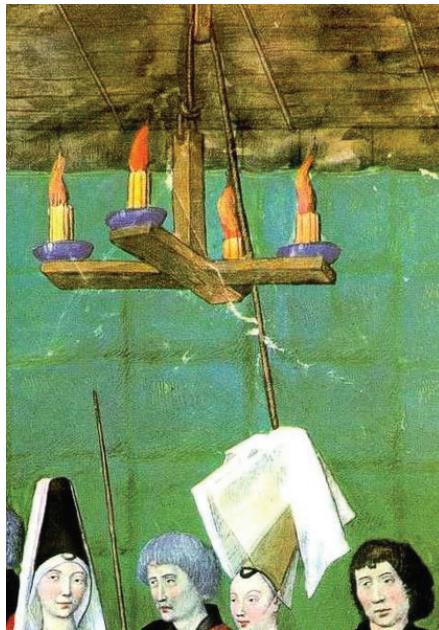
Lietuvos sietynų paveldas, priešingai nei Europos, tyrinėtas labai menkai. Nebūta jokių apibendrinančių, visumą apžvelgiančių tyrimų. Iš negausaus lietuviškos istoriografijos sąrašo galima paminėti, jog išsamiai Lietuvos nacionalinio muziejaus eksponatus yra aprašiusios Klaudija Kačinskienė ir Ona Mažeikienė 1980 metais išleistame kataloge „XVI–XX a. pr. apšvietimo priemonės“ [11]. Pavieniai sietynai detaliai aptariami ir Lietuvos sakralinės dailės kataloguose [12]. Apie vieną sietynų rūšį – meliuzinas – lietuviškoje istoriografijoje šiek tiek yra užsiminusi dailės istorikė Marija Matušakaitė leidinyje „Lietuvos skulptūra iki XVII a. vidurio“ [13]. Sietynų praeities vaizdą straipsnyje praturtino Kultūros paveldo centro archyvo [14], Molėtų krašto

muziejaus [15], Vilniaus universiteto bibliotekos Rankraščių skyriaus [16] ikonografiniai ir rašytiniai šaltiniai. Apskritai atskiruose lietuviškuose leidiniuose dažniausiai randamos tik trumputės užuominos ar pavieniai aprašymai apie konkretius kažkada kabėjusių ar tebekabančius sietynus [17].

Sietynų raida Europoje

Tyrinėjant Lietuvos istorinių sietynų raidą, neatsiejamai svarbus tampa Europos kontekstas. Analizuojant istorinių formų raidą, puikiai atsiskleidžia visi sietynų istorijoje susiklostę tipai. Tiksliai atsekti sietyno, kaip tam tikros apšvietimo priemonės užuomazgas gan sunku, tačiau terminu „sietynas“ jau galima vadinti XII–XIII a. paplitusį šviestuvą *candlebeam / candlbeme* (žodynės vertimo nepateikia, pažodžiu iš anglų kalbos – žvakė-sija). Ši nuo lubų nuleidžiama apšvietimo priemonė sudaryta iš dviejų arba trijų medinių sukryžiuotų lentelių, kurių galuose ant smailių pritvirtinamos žvakės arba indeliai degiems riebalams [18]. Apie *Candlebeam* sužinome ir jo egzistavimą patvirtina ikonografija: iliustracija apie 1460 m. prancūziškai parašytoje „Karaliaus Renė turnyrų knygoje“ (*Traictié de la forme et devis d'ung tournoy*) (1 pav.) [19].

Ši XII–XIII a. vyarusių gan elementarų sietyną savo dydžiu ir prabanga pralenkia taip pat maždaug apie XII a. įsitvirtinę sunkūs *karūniniai sietynai* (vok. *Radleuchter*). Tai grandinėmis prie lubų tvirtinamas didelio skersmens žiedas su pritaisytais prie jo lizdais žvakėms. Karūna buvo daroma iš metalo (geležies, žalvario, bronzos, rečiau sidabro ar aukso), medžio. Dekoruota kaltais, lietais, karpytais, štampuotais ornamentais [20]. Be apšvietimo funkcijos šie sietynai turėjo ir simbolinę reikšmę. Sietynas vaizdavo rojų: pats vainikas simbolizavo dangiškosios Jeruzalės sienas, dažniausiai 12 bokštelių

I pav. *Candlebeam* sietynas matomas „Karaliaus Renė turnyrų knygoje“ 1460 m.

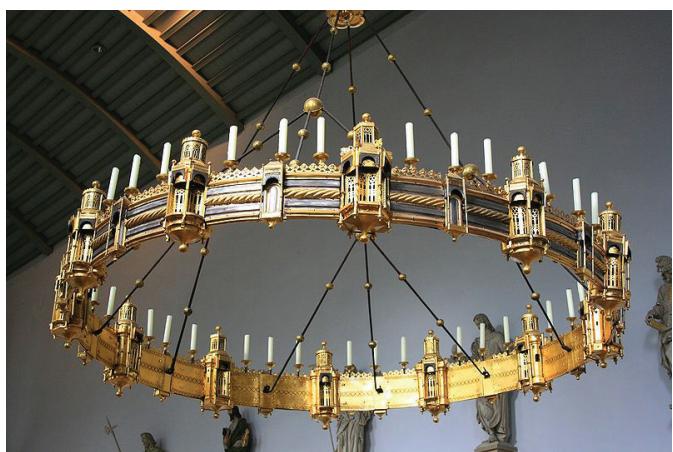
(Reprodukuota iš:
Presenting the prize
to the victor in the
Tournament-Book of
King René d'Anjou
[interaktyvus])

LARSDATTER Karren
kuruojama viduramžių
materialaus paveldo
svetainė Medieval and
Renaissance material
culture

(žr. 2009 04 16).
Prieiga per internetą:
<<http://larsdatter.com/candleholders.htm>>)

ir apytiksliai 36 žvakės (skaičius variavo) buvo nustatytas pagal Naujojo Testamento paskutinę knygą – Apreiškių Jonui (dažn. vad. Apokalipse) [21]. *Karūninis sietynas* vyravo apytiksliai iki XV a. [22]. Didangi pavyzdžiai kabo Aacheno katedroje, [23] bei Šv. Antano bažnyčioje Hildesheimo mieste Vokietijoje (2 pav.).

XV a. Nyderlanduose įsivyravusio naujo tipo sietyno konstrukciją laikė jau ne sunkus metalinis žiedas, bet vieną pagrindinį kamienas, nuo kurio

2 pav. *Karūninis romaninis sietynas*
Šv. Antano bažnyčioje
Hildesheimo mieste
(Vokietija)
1044–1054 m.

(Reprodukuota
iš: Radleuchter
[interaktyvus]) Wapedia
(žr. 2009 04 16).
Prieiga per internetą:
<<http://wapedia.mobi/de/Radleuchter>>)

3 pav. Gotikos stiliaus sietynas su Švč. Mergelės Marijos figūra korpuse. XV pab. Nyderlandai

(Reprodukuota iš:
Virgin Mary chandelier [interaktyvus]
Rijksmuseum (žr. 2008 11 20).
Prieiga per internetą <http://www.rijksmuseum.nl/aria/aria_assets/BK-NM-9387?id=BK-NM-9387&page=0&lang=en&context_space=aria_hemes&context_id=6279>)

4 pav. Meliuzina su moters laikančios herbą skulptūra. XVI a. pr.

(Reprodukuota iš:
Lüsterweibchen (carved by Tilman Riemenschneider) c. 1510–1515 [interaktyvus]
LARSDATTER Karren kuruojama viduramžių materialaus paveldo svetainė Medieval and Renaissance material culture (žr. 2009 01 15).
Prieiga per internetą: <<http://larsdatter.com/leuchterweibchen.htm>>)

ir kilo sietyno pavadinimas *korpusinis*. Aukštyn nukreiptų įmantriais gotikiniais ornamentais išpuoštų vingiuojančių šakų skaičius įvairavo nuo 6 iki 36. Šių gotikinių sietynų viršuje arba pačiame korpuse galėjo būti įmontuota žmogaus, paukščio, gyvūno, anango, šventojo ar Švč. Mergelės Marijos figūra (3 pav.) [24]. Sietyno korpusas dažniausiai užsibaigdavo žiedu, kuriuo apšvietimo priemonė būdavo patraukiama žemyn norint uždegti žvakes. Taip pat visiems gerai žinomas Jan van Eyck 1434 m. tapytas paveikslas „Arnolfini vedybos“ patvirtina, kad gotikos laikotarpiu sakralinėse ir pasaulietinėse erdvėse kabaničių sietynų forma mažai kuo skyrėsi [25].

Vokietijoje, Lenkijoje ir Lietuvoje XV–XVIII a. aptinkami itin netradicinio tipo sietynai – *meliuzinos* (vok. *Lusterweibchen*). Tai pakabinamas šiestuvas, sukombonuotas iš medinės skulptūros bei natūralių elnio ar kito gyvulio ragų su lizdais žvakėms. Pažymėtina, kad skulptūrų formos varijavo. Tai galėjo būti moters figūra (nuo ko ir kilęs vokiškas šio tipo šiestuvo pavadinimas: vokiškai Lusterweibchen – šiestuvas-moteris) (4 pav.), rečiau vyro, taip pat antropomorfinės būtybės: sirena, undinė, drakonas ar tiesiog elnio ar panašaus gyvulio galva su ragais ir mitologiniai motyvais ornamentuotu apvadu iš kraštų. Pastaras labiau vyravo Lenkijoje ir Lietuvoje. Pažymėtina, jog dažnai kuriuoje nors *meliuzinos* dalyje buvo montuojamas sietyno savininko herbas. Meliuzinos buvo kabinamos ant grandinių viduramžių pilių puotų salėse arba valgomomo lubų centre, taip pat ir vienuolynų refektoriuose (valgomuojuose), ar net bažnyčiose [26].

XVI a. viduryje Anglijos, Nyderlandų bei Vokietijos regionuose sudėtingo dekoro gotikinį sietynų keitė daug paprastesnės konstrukcijos, vadinas *meliuzino tipo voro formas*. Šis renesanso ir baroko laikotarpiais populiarus sietynas turėjo rutuliu užsibaigiantį baliustros pavidalo korpusą, ir ratu išdėstytais šakas (5 pav.). Paprastos konstrukcijos iki švytėjimo nopoliruotų žalvarinių voro formos sietynų egzistavimas XVII a. užfiksuotas ir Vokietijos bažnyčių, bei namų interjero piešiniuose: Emanuel de Witte „Senos bažnyčios interjeras“ (*The Interior of the Oude Kerk*) 1660 m.; Johannes Vermeer „Tapymo menas“ (*The Allegory of Painting*) 1666 m. Priešingai Anglijos, Nyderlandų ir Vokietijos aiškios formos sietynams, Italijos baroko sietynai pasižymėjo sudėtingu ir įmantriu vaišių, lapų, žiedų ir susuktų pergamentų dekoru. Tokie sietynai dažniausiai buvo daromi iš paaauksuoto medžio ir meta-

lo. Pavyzdžius galima išvysti Venecijos Ca Rezzonico meno muziejuje, bei Milano Pilies muziejuje (*Museo del Castello*).

Visiškai naujas etapas sietynų istorijoje prasideda XVII a. Kalnų krištolo, stiklo, o vėliau ir švininio krištolo naujojimas gamyboje radikalai pakeitė sietynų išvaizdą. Kalnų krištolas buvo retas, trapus ir brangus. Su šia medžiaga sunku dirbtti, todėl krištolinių sietynų detalės buvo netaisyklės ir nevienodos. Ankstyviausi žinomi kalnų krištolo sietynai yra iš XVI a., tačiau jų pavyzdžių beveik neišlikę. Sietynai puošti spausto stiklo gabalėliais buvo dulsvi ir sunkiai atspindėdavo švie-
są, todėl jiems nuolat buvo ieškoma skaidresnės medžiagos pakaitalo. Galiausiai 1676 m. anglų stikladirbys George Ravenscroft sukūrė naują produktą – švininį krištolą (flintstiklą arba dar kitaip angliską stiklą), kurio savybės buvo daug tinkamesnės sietynų gamybai [27]. Žeruojantys švininio krištolo sietynai tapo visuotinai populiarūs ir užgožė iki to laiko vyrausius santūrių formų sietynus.

Būtina paminėti ir žaisminguosius Venecijos spalvoto stiklo sietynus. Istorijografijoje dažniausiai teigiamą, kad pastarieji Murano saloje (Venecijoje) pradėti gaminti XVIII a. pradžioje [28]. Gamybos paslaptys buvo labai saugojamos ir iš šalies pabėgęs ar bent tai ruošėsis daryti stiklo meistras buvo baudžiamas ir traktuojamas kaip „tévynės išdavikas“ [29]. Veneciško stiklo sietynai buvo sudaryti iš daugybės vamzdelių ar narelių suformuotų šakų, puošti įvairiais kabučiais bei natūralistiniais daugiaspalviais persviečiamais geliu žiedais ir lapais. Tokio tipo sietynai vadinti specialiu terminu „*chicche*“ (geliu puokštė) (6 pav.). Jų pirmasis kūrėjas buvo Giuseppe Briati (1686–1772) – vienas įdomiausiu ir svarbiausiu XVIII a. Murano stikladirbių [30].

Tėsiant skaidriųjų ir trapiųjų medžiagų sietynų raidos apžvalga, ne-

5 pav. Korpusinis voro formos sietynas.
XVII a. Šv. Onos bažnyčia Brēmene.
Vokietija

(Reprodukuota iš:
St. Ans church,
Bremen (interaktyvus)
Wikimedia
(žr. 2009 04 15).
Prieiga per internetą:
<<http://commons.wikimedia.org/wiki/ile:StAnsGaudiBremen-08a.jpg>>)

6 pav. Veneciškių Murano stiklo sietynas chioche. XIX a.

(Reprodukuota iš:
Outstanding
Antique Venetian
Murano Chandelier
(interaktyvus) Ruby
Lane antiques
(žr. 2009 02 17).
Prieiga per internetą:
<<http://www.rubylane.com/shops/legacy/item/A5350?hgtv=1>>)

7 pav. Marijos Teresės tipo sietynas

(Reprodukuota iš: Louis XV style chandelier [interaktyvus] Jan's & Company French antiques (žr. 2009 07 01).

Prieiga per internetą: <http://www.jansantiques.com/Images/Products/Ref_A1004.jpg>)

8 pav. Jurgio III stiliaus pjaustyto stiklo korpusinis sietynas

(Reprodukuota iš: George III cut glass chandelier [interaktyvus] McQueeney-Jones Mascolo Frances. Northeast Auction Offers Bidders A "Night At The Museum". (žr. 2009 09 17). Prieiga per internetą: <http://www.themagazineantiques.com/files/2009/05/22/img-news-top-lots-may-3_162003644218.jpg>)

zijos karaliaus Liudviko XV Versalio rūmams.

XVIII a. viduryje anglisko ir airiško šlifuoto stiklo sietynuose būdavo imituojamos klasikinės Flamandų barokinės formos. Tokiuose sietynuose buvo sudėtos šlifuotos smailės, briaunuoti kabučiai, nuo pagodos tipo viršutinės sietyno dalies krentančios girliandos. Visi išvardyti sietyno bruožai matyti Jurgio III pjaustyto stiklo 1790 m. sietyne (8 pav.). Žymiausių sietynų dirbtuvį būta ne vien Italijoje, Bohemijoje, Anglijoje ar Prancūzijoje, bet ir Ispanijoje (La Granja rūmuose) [33].

1750 m. sietynams didelę įtaką darė žaismingas ir lengvas rokoko stilius. Puikū pavyzdži galima pamatyti Amsterdamo Rijks muziejuje – XVIII a. viduryje Nyderlanduose darytas Liudviko XV stiliaus rokailio formos su šakomis sietynas. Tai bandymas kitomis medžiagomis (medžiu) atkartoti Prancūzijoje dažniausiai iš auksuotos bronzos kaltus rokailio motyvais dekoruotus sietynus. XVIII a. sietynų gamybai imta naudoti rokoko žaismingumui leidžiančią pasireikšti kitą netradicinę medžiagą – porcelianą (9 pav.). 1708 m. buvo pirmą kartą pagamintas europietiškas porcelianas ir netrukus po to savo veiklą pradėjo vienos garsiausių Europoje – Meiseno porcelianos dirbtuvės Vokietijoje [34].

XVIII a. Europoje šimtai pačių įvairiausių sietynų kabojo namuose ir bažnyčiose, pilyse ir tarybos rūmuose, salonoose ir kituose pastatuose. Jie buvo švaistūniškai prabangūs, puošti kriaušės formos plunksčiais kabučiais, į viršų kylančiomis prizmėmis, susuktomis stiklo vijomis, rutuliais, ir žérinčiais krištolo karoliukų vėriniais. Fizinės stiklo, krištolo ir švininio krištolo savybės buvo vis atidžiau studijuojamos ir krištoliniai sietynai tapo tikrais meno kūriniais [35].

XVIII a. viduryje Romoje užgimės neoklasicizmas, o ypač XIX a. pra-

9 pav. Porcelianinis
sietynas Linderhof
rūmų valgomajame.
Vokietija

(Reprodukuota iš:
Schloss Linderhof
[interaktyvus]
Wikimedia
(žr. 2009 05 01).

Prieiga per internetą:
<<http://commons.wikimedia.org/wiki/File:Linderhof-11.jpg>>)

džioje (1800–1830 m.) vyrausios vėlyvosios jo atmainos (Prancūzijoje ir Rusijoje vadintamasis ampyras, Didžiojoje Britanijoje – regentystė) apatinei sietyno konstrukcinei daliai suteikė naują „krepšelio“ formą. Centrinis sietyno kamienas buvo paslėptas po karoliukų girlandomis, krintančiomis nuo pat sietyno viršaus iki pagrindinio ir didžiausio sietyno žiedo prie kurio ir buvo tvirtinamos. Nuo žiedo į viršų kilo šakos su lizdais žvakėms 10 pav.).

Lūžiai sietynų raidos istorijoje laikytini dujinio ir elektrinio apšvietimo

išradimai. Savo namą pirmasis dujomas 1792 m. Redruth mieste (Didžioji Britanija) apšvietė škotas inžinierius ir išradėjas William Murdoch. Beje, dujinis apšvietimas dėl nesaugumo neįsivertino ir nesukėlė tiek daug pažiūrėti kaip antrasis sietynų istorijai reikšmingas išradimas – elektros lemputė. Mokslininko Joseph Swan namas Anglijoje 1880 m. buvo pirmasis elektra apšviestas namas. Tačiau šie nuopelnai priskiriami ne vien jam, bet ir Thomas Edison, kurie abu per XIX a. 8 dešimtmetį išrado ir užpaten-

10 pav. Ampyro stiliaus sietynas su „krepšeliu“

(Reprodukuota iš:
Early 19th century
Italian chandelier
(interaktyvus) David
Skinner Antiques
(žr. 2009 09 17).
Prieiga per internetą:
<http://www.davidskinnerantiques.com/_images//Italian_chandelier_BCC6_001.jpg>)

tavo elektros lemputę [36]. Didžiuliai puošnūs sietynai vis dar buvo gaminami priėmimo ir pobūvių salėms, tačiau elektros lemputės atsiradimas suteikė neribotą formos laisvę sietynų kūrybai. Bėgant laikui istorinės sietynų formos buvo vis labiau ir labiau perinterpretuojamos. Senieji istoriniai žvakėms skirti sietynai buvo elektrifikuojami

11 pav. Sietynas.
XVII–XVIII a.
Lietuvos nacionaliniis
muziejus. Inv. nr.:
IM-13029.
V. Bortkevičiaus nuotr.

arba netekė savo apšvietimo funkcijos kabėjo daugiau dėl estetinės formos. Išties, jokia kita apšvietimo priemonė savo istorijoje neparodė tiek daug prabangių, kartais netgi švaistūniškai perkrautų formų ir stilių, kaip sietynai.

Lietuvoje išlikusių XVII–XX a. pirmosios pusės sietynų formų raida

Korpusiniai žalvariniai ir bronziniai sietynai. Kaip matyti iš Europos sietynų raidos apžvalgos, bėgant šimtmečiams, šios apšvietimo priemonės pasižymėjo be galio didele medžiagą, formų ir stilių įvairove. Tenka apgailestauti, kad Lietuvoje neturime išlikusių labai ankstyvų istorinių sietynų pavyzdžių. Seniausiai išlikę datuojami XVII a. Pastarieji ypatingi ir saviti savo dekoru – žalčio formos puošybos elementais, kaip manoma, galėjo būti pagaminti Lietuvoje. Lietuvos nacionaliniame muziejuje saugomas XVII–XVIII a. datuojamas žalvarinis sietynas (11 pav.). Labai panašūs, šakomis, dekoruotomis žalčio galvutėmis, saugomi ir Nacionaliniame M. K. Čiurlionio dailės bei Lietuvos dailės muziejų fonduose. XX a. pirmosios pusės fotografijos liudija, kad sietynų su žalčio formos šakomis būta Lietuvos sinagogų interjeroose. Toks buvęs Valkininkų sinagogoje [37], be to, Marijos ir Kazimiero Piechotkų albume „Medinės šventovės“ [38] panašių kabaničių sietynų buvusios Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės teritorijos sinagogose užfiksuota dešimtmis.

Galime išskirti dar vieną Lietuvos XVII–XVIII a. bronzinių ir žalvarinių sietynų grupę taip pat saugomą Nacionaliniame M. K. Čiurlionio dailės, bei Lietuvos nacionaliniame muziejuose. Šie korpusiniai *voro formos* sietynai atitinka Anglijos, Nyderlandų bei Vokietijos regionuose renesanso ir baroko laikotarpiu vyrausias sietynų formas. Vienas iš kitų panašių sietynų korpusai suformuoti iš suvertų profiliotų dalių su bumbulu gale, taip pat

visi jie turi karptyų kraštelių reflektorius (12 pav.).

Minėtus sietynus savo dydžiu pralenkiantis Vilniaus Šv. Stanislovo ir Šv. Vladislovo arkikatedros bazilikos zakristijoje kabantis korpusinis voro formos sietynas taip pat priskirtinas seniausių XVII–XVIII amžiaus grynojo stiliaus kategorijai (13 pav.). Tai bronzinis 24 šakų elektrifikuotas sietynas 2 metrų profiliuotu kamienu. Viršuje jis prasideda dvigalvio karūnuoto erelio figūra, apačioje pasibaigia masyviu ažūriniu augaliniais ir erelio motyvais pjaustytu bronziniu bumbulu. Stiebas susideda iš suvertų baliustros formos bumbulų ir diskų. Pastarųjų yra trys, tad ir šakos sietyne išsidėščiusios trimis aukštais. Sietynas ypač vertingas, kaip senas ir išskirtinis, analogo Lietuvoje neturintis meno kūrinys.

Seniausių žinomų XVII–XVIII a. Lietuvos bronzinių ir žalvarinių korpusinio tipo, baliustros arba voro formos sietynų turime išlikusių ne tiek jau daug. Jų forma panaši į Europos XVII a. voro formos sietynus, tačiau žalčio dekoras užsienio sietynų stilistikoje nepastebėtas, todėl laikytinas labiau būdingu būtent šiems Lietuvos sietynamams. Tai patvirtina prielaidą, kad minėtieji muziejuose saugomi sietynai iš tiesų galėjo būti sukurti Lietuvoje.

Stikliniai sietynai. Kaip parodė Europos sietynų raidos istorija, nuo XVI a. pradedami gaminti sietynai iš stiklo, o jų klestėjimas – 17 ir 18 šimtmečiais. XVIII a. Italijoje gaminami spalvoto stiklo sietynai, Bohemijoje – stikliniai korpusiniai, bei stiklo karuliais puošti – Marijos Teresės tipo, Anglijos, Ispanijos ir Airijos dirbtuvėse kuriami korpusiniai – barokines olandiškias formas atkartojantys sietynai. Nors ir negalime pasigirti tokį sietynų gausa ir formų įvairove kaip kaimyninėse šalyse [39], tačiau keletą išlikusių stiklinių sietynų turime ir Lietuvoje. Žemaičių

12 pav. Sietynas.
XVII a. Lietuvos
nacionalinis muziejus.
Inv. nr.: IM-4621.
V. Bortkevičiaus nuotr.

13 pav. Sietynas
Šv. vysk. Stanislovo ir
Šv. Vladislovo
Arkikatedros
Bazilikos zakristijoje.
XVII a. (Prieklauso
Lietuvos dailės
muziejui TM-531).
Autorės nuotr.

14 pav. Veneciško stiklo sietyno dalys. Žemaičių muziejus „Alka“. Autorės nuotr.

15 pav. Vienas iš dviejų sieninių veneciško stiklo šviestuvų. Žemaičių muziejus „Alka“. Autorės nuotr.

muziejuje „Alka“ saugomas bene vienintelis pavyzdys iš veneciško stiklo (14 pav.). Be išsamių restauratorių cheminių tyrimų sunku tiksliai datuoti jo amžių. Muziejaus darbuotojų spėjimu jis pagamintas XVII a. pabaigoje. Tačiau žinant, jog stikliniai sietynai Venecijoje pradėti gaminti tik apie 1700 m., greičiausiai šis ypatingas eksponatas buvo sukurtas kiek vėliau – galbūt XVIII a. Minimo sietyno išlikę tik dalys. Kaip jis atrodė anksčiau – galima spešti iš dviejų, kaip manoma, tam pačiam komplektui priklausiusių sieninių šviestuvų (15 pav.). Apšvietimo priemonių komplektas iš Plateriams priklausiusio Vilkėno dvaro į muziejų pateko 1940 m. Žemaičių „Alkos“ muziejaus spalvoto stiklo sietyna su dvimi sieniniais šviestuvais galima priskirti nuo XVIII a. pradžios Venecijos Murano saloje gaminamam *chiocche* tipui. Džiugu tai, jog iš išlikusių ikonografijos matyti, jog tokį sietynų Lietuvoje būta ne vieno. *Chiocche* tipo sietynas matyt ir Meikštų dvaro nuotraukoje pateikiamae Roman Aftanazy knygoje, skirtoje LDK dvarų rezidencijoms [40].

Kitas Lietuvoje retai aptinkamas sietynas puošia Marijampolės apskritys Griškabūdžio Kristaus Atsimainymo bažnyčios centrinę navą priešais presbiteriją. Tai nedidelis aštuonių žvaigždė korpusinis, spėjama Bohemijoje XVIII a. antrojoje pusėje (gali būti, kad ir XIX a. antrojoje pusėje) gamintas sietynas (16 pav.). Ant vertikaliojo sietyno strypo vienas virš kito suverti balsvo matinio stiklo bumbulai ir du auksaspalviai dubenys. Visos korpuso detalės suvagotos retomis, kiek ižambiomis, negiliomis „kaneliūromis“. Iš viso yra aštuonios iš grublėto stiklo vamzdelio gamintos „S“ raidės formos šakos. Beje, dvi iš jų, sunykusios ir pakeistos metaliniais vamzdeliais. Sietynas veikiausiai yra vienas iš tri-

jų „voro“ formos šviestuvą, įrašytų 1823 ir 1829 m. Griškabūdžio bažnyčios dokumentuose [41]. Žinoma, korpusiniai stikliniai sietynai buvo gaminami ne vien XVIII–XIX, bet ir XX a. Dailius pavyzdžius galima išvysti Kauno apskrities viešosios bibliotekos Senų ir Retų spaudinių skyriuje. Pastarieji stikliniai sietynai yra aiškios korpusinio tipo struktūros. Iš dalies galima teigti, kad jų forma – tai ta pati olandų sietynams būdinga voro forma tik pagaminta iš kitų medžiagų – stiklo arba krištolo. Kaip matyti, stiklinių korpusinių sietynų Lietuvoje labai mažai, visi jie, kiek žinoma, yra atvežtiniai.

Visiskai kitoks Marijos Teresės sietynų tipas populiarus Europoje nuo XVIII a. vidurio. Kaimyninėje Lenkijoje tokio tipo sietynai taip pat buvo gaminami XVIII a. [42]. Marijos Teresės tipo sietynų turime ir Lietuvoje. Kultūros vertybių registre į kilnojamų dailės paminklų sąrašą įtraukti Kelmės rajono Maironių kaimo Šv. Mergelės Marijos bažnyčios XVIII a. pabaigos [43], Joniškio rajono Juodeikių kaimo Šv. Jono Krikštytojo bažnyčios XIX a. pirmosios pusės [44] sietynai, bei savo forma pats įmantriausias Alytaus apskrities Ratnycios kaimo Šv. apaštalo Baltramiejaus bažnyčios sietynas [45]. Lietuvos TSR kultūros paminklų sąrašo duomenimis sietynas pagamintas XIX amžiuje [46] (17 pav.). Kaip ir būdinga Marijos Teresės tipui, sietynas turi pagrindinį kamieną, bei jį gaujančių metalinių strypelių karkasą, ant kurio puikuojasi gausybė stiklinių arba krištolinių pakabukų. Nušliuotos arba formoje išlietos žvaigždės su spinduliais ir gėlių pavidalo rozetės dar labiau praturtina puošybą bei paslepija pakabukų pritvirtinimo prie atramų vietas. Sietynas iš kitų to paties tipo sietynų išsišikiria tuo, kad žvakę lizdai išdėstyti trimis skirtingo aukščio lygiais. Karkasas nukaltas augaliniais motyvais,

16 pav. Sietynas
Griškabūdžio
Kristaus Atsimainymo
bažnyčioje. XVIII a.
II p. arba XIX a. II p.
Autorės nuotr.

o pagrindinis iš peršviečiamo stiklo profiliuotų detalių suvertas korpusas užbaigtas vertikaliomis kaneliūromis puošto stiklo bumbulu.

Marijos Teresės sietynais puošesi ne vien bažnyčių interjerai. Išlikusiųse Pakruojo dvaro klasicistiniuose XIX a. 2–3 deš. baigtuose statyti rūmuose [47] taip pat išlikę vienas fontaninio tipo sietynas. Pakruojo rajono savivaldybės kultūros skyriaus darbuotojų duomenimis iš užsienio atvežtas XIX a. pradžioje.

Šiuo metu žinoma ikonografinė medžiaga, Lietuvos muziejų fonduose saugomi eksponatai, Lietuvos sakraliniuose ir pasaulytinuose interjeruose išlikę sietynai leidžia daryti išvadą, kad fontaninis sietyno tipas Lietuvoje taip pat nėra dažnas. Žinomi trys išlikę pavyzdžiai Lietuvos kaimų bažnyčiose

17 pav. XIX a. Marijos

Teresės tipo sietynas
Ratnyčios Šv. Apašalo
Baltramiejaus
bažnyčioje.

J. Grambos nuotr.
(*Kultūros paveldo
centro Duomenų
skyriaus, kilnojamųjų
objektų poskyrio
kartoteka*)

18 pav. Meiseno
porcelianinės dirbtuvės
sietynas (Vokietija).
1900 m. Nacionalinis
M. K. Čiurlionio
dailės muziejus.
Inv. nr.: Tt-331.
Autorės nuotr.

[48] ir vienas dvaro interjere. Kiek žinoma, visi šie sietynai buvo pagaminti XVIII a. pabaigoje–XIX a.

Porcelianiniai sietynai. Šalia tradicinių medžiagų (metalo ir stiklo) XVIII a. žvakidžių ir sietynų gamybai pradėtas plačiai naudoti porcelianas bei fajansas [49]. Lietuvos muziejuose yra saugomi keturi pavyzdžiai. Lietuvos nacionaliniame muziejuje saugomi trys skirtingo dydžio, tačiau analogiškos puošybos XVIII a. pabaigoje Vokietijoje gaminti sietynai. Jie neelektrifikuoti, skirti žvakėms. Devynios S raidės formos šakos su lapeliais ir žiedo pavidalo lizdais gale vienam aukštynje sunertos į ažūrinę vazą, paviršius išpuoštas reljefiniais lapais ir lipdytomis spalvotomis gėlėmis, ant šakų ir stiebo

apačioje pakabinti spalvingų žiedų krepšeliai. Visa ši puošyba būdinga ir Nacionaliniame M. K. Čiurlionio muziejuje saugomam, taip pat Vokietijoje gamintam, sietynui (18 pav.). Pastarasis turi sukryžiuotų kardų signatūrą, žymintą garsią Meiseno porceliano gamykla. Sietyno forma kiek įmantesnė nei saugomų Lietuvos nacionaliniame muziejuje: šakos išdėstytos ne viename lygmenyje, bet dviem aukštais. Džiugu, kad tai nėra vieninteliai žinomi Lietuvoje buvę sietynai. Istorinėse nuotraukose užfiksuota, jog toks buvęs Alantos dvare [50]. Nors tai kol kas vienintelis aptiktas ikonografinis pavyzdys, tačiau jis byloja porcelianinių sietynų naujodimą Lietuvoje. Neabejojama, kad tokį apšvietimo priemonių Lietuvos dvaruose būta ir daugiau, tik dėl savo trapumo ir nepalankių istorinių aplinkybių retas jų išliko iki šių dienų.

Klasizmo laikotarpio sietynai Lietuvoje. Klasizmo ir jo atmainų (ampyro, regentystės) stiliums sietynų Lietuvoje išliko gana daug. Išlikusi ikonografija byloja tokiu sietynų populiarumą sakraliniuose interjeroose. 1920–1939 m. Jano Bulhako nuotrau-

koje užfiksuoti trys vienodi karoliukų girlandomis puošti karūninio tipo sietynai Vilniaus Šv. Prancišaus Asyžiečio (Bernardinų) bažnyčioje [51]. Labai panašus sietynas įamžintas ir J. Bulhako darytoje Vilniaus Šv. Kotrynos bažnyčios interjero nuotraukoje [52]. Karūninio tipo, kriausės ar lašo formos sietynai užfiksuoti ne vien mūrinėse miestų bažnyčiose, bet ir kaimų medinukėse: nedidukas apibūdinto tipo sietynas užfiksotas 1936 m. fotografuotoje, šiandien jau nebeegzistuojančioje, Kražių parapinėje bažnyčioje [53], bei kitose – Dūkšto [54], Žemaičių Naumiesčio [55] 1936–1940 m. fotografuotose bažnyčiose. Lenkiškoje istoriografijoje tokio tipo sietynai identikuojami XVIII a. pabaiga–XX a. pradžia [56], minėtieji ir nuotraukose užfiksoti Lietuvos sietynai galėjo priklausyti klasizizmo, ampyro ar neobaroko stiliumi.

Iš nemažos grupės mūsų dienas pasiekusių ampyro stilistikos sietynų ryškiausias pavyzdys yra Griškabūdžio Kristaus Atsimainymo bažnyčioje. Tai masyvus pakabinamas 3 metrų aukščio, 60 žvakų šviestuva (19 pav.). Prie centrinės vertikalios ašies skersiniai strypais iš stipnais pritvirtinti apskriti metaliniai šviestuvo elementai: du maži vienodi viršaus lankai su dekoratyvine karūna ir du žemutiniai didieji lankai, laikantys žvakų šakas. Aypyro stilių liudija ne vien forma, konstrukcines detales dengiantys stikliniu karoliukų vėriiniu tinklas, bet ir karpytų lapų bei virš kas antros šakos iškelti skardiniai į palmetę panašūs elementai [57].

Kitas panašus ampyro bruožų turintis sietynas kabo Kudirkos Naumiesčio Šv. Kryžiaus Atradimo bažnyčioje. Panašiai kaip ir Griškabūdžio šventovėje, datuojamas XIX a. viduriu, spėjama pagamintas Lenkijoje [58]. Mažesnius savo tūriu pavyzdžius galima išvysti Vilnius Šv. Teresės bažnyčioje. Tai du sietynai, kurie Lietuvos kultūros ver-

tybių registro duomenimis datuojami XIX a. [59].

Lietuvoje esama ne vien karūninio, bet ir korpusinio tipo ampyro stiliaus sietynų pavydžių. Tai Vilniaus apskries viešosios Adomo Mickevičiaus bibliotekos antrojo aukšto skaityklos salėje kabantis geltono metalo sietynas. Tokio paties tipo, tik stiklo / krištolo kabučiais puoštas yra Renavo Šv. Izidoriaus bažnyčios XIX a. datuojamas sietynas.

Kaip matyti, daugiausia ampyro stiliaus sietynų Lietuvoje išliko sakraliniuose interjeroose – gali būti, kad tai lėmė didžiulio skersmens sietynų tin-

19 pav. Sietynas
Griškabūdžio
Kristaus Atsimainymo
bažnyčioje.
XIX a. 3 ketv.
Autorės nuotr.

kamas įsikomponavimas erdviose Lietuvos bažnyčiose.

XIX–XX a. pirmosios pusės istorizmo stilistikos sietynai. 1986 m., po Nacionaliniame M. K. Čiurlionio dailės muziejuje atidarytos apšvietimo priemonių parodos, Rita Škiudienė „Kauno tiesoje“ rašė, jog „Autenštikų XVII–XVIII a. šviestuvų <...> Lietuvoje išliko tik reti vienetai. Todėl parodoje jiems atstovauja analogiškų formų ir dekorų pavyzdžiai, pagaminti XIX a., stilių kartojimo ir eklektikos epochoje.“ [60] Ši muziejininkės pastebėjimą dėl nedaugelio mūsų dienas pasiekusių XVII–XVIII a. sietynų patvirtina ir tyriime ryškėjantis bendras Lietuvoj išlikusių sietynų vaizdas.

Istorizmo laikotarpio sietynus dėl įvairių istorinių stilių formų netgi sunku grupuoti ar priskirti vienam konkrečiam stiliui, tačiau kai kurie iš jų visgi aiškiai atpažįstami. Lietuvoje nėra išlikusių nei romaninių nei gotikinių sietynų pavyzdžių (galbūt tokiai net ir nebuvę), tačiau pastarųjų formos imituojamos XIX a. sukurtose apšvietimo priemonėse. Rokiškio Šv. apaštalo evangelisto Mato bažnyčios sietyno neoromaninį stilių byloja jo karūninis tipas, bei romaniniams sietynamams tipiška išraiškos forma matoma Aachen'o katedros bei Hildesheim'o bažnyčios sietynuose. Rokiškio bažnyčios sietynas – vienintelis taip subtiliai ir panašiai atkartoantis romaninio stiliaus formas. Neogotikiniams stiliui priskirtinas Kauko Šv. apaštalu Petro ir Povilo arkikatedros bazilikos koplyčioje kabantis sietynas. Jo apatinės dalies smailė primena XV a. sietynų formas, augaliniai motyvai šakose taip pat teigia jo gotiskumą. Lietuvos neogotikinėse bažnyčiose esama ir daugiau bandymų kurti to stiliaus interjerus atitinkančius sietynus. Vienas iš tokiai pavyzdžių – Utenos Kristaus Žengimo į dangų bažnyčios sietynas, sudarytas iš trijų skirtingo dydžio žiedų, kurie puošti stilizuotais ažūriniais

ornamentais. Tai gotikos bruožų turintis istorizmo kūrinys.

Istorizmo laikotarpiu Lietuvos tai-komojoje dailėje ypač populiaros neobarokinės formos. Gaminant sietynus, mėgta kartoti baroke populiarą korpusinio tipo voro formą. Aštuoni tokie pavyzdžiai yra Vilniaus universiteto bibliotekoje, Pranciškaus Smuglevičiaus salėje. Dar vienas didingas vakarietiško neobaroko pavyzdys kabo Kauno Šv. apaštalu Petro ir Povilo arkikatedros bazilikos centrinėje navoje. Bronzinę Prancūzijoje gamintą sietyną trisdešimčiai žvakių 1897 m. arkikatedrai dovanojo Benediktas Henrikas Tiškevičius. Ant sietyno puikuojasi dedikacijos užrašas, bei Tiškevičių herbas *Leliva* [61].

Priešingai nei Anglijos, Nyderlandų ir Vokietijos bronziniai baroko epochos sietynai, itališko baroko pavyzdžiai dažniausiai buvo daromi iš pauksuoto medžio ir metalo bei puošiami įmantriu lapų, žiedų ir vaisių dekoru. Žiūrint į Venecijos Ca Rezzonico ir Milano Pilies muziejuose (*Museo del Castello*) saugomus XVII a. barokinius sietynus, itališkajam neobarokui norisi priskirti vienintelį ir labai retą Lietuvos dailės muziejui priklausantį XIX a. eksponatą (20 pav.). Archyviniai duomenimis šis anksčiau Vilniaus arkikatedros bazilikos centrinę navą puošęs sietynas 1803 metais buvo parvežtas iš Vienos [62]. Sietynų sudauro medinis korpusas ir geležinės šakos. Korpusas suformuotas iš dviejų vertikaliai briaunuotų viena ant kitos sudėtų kolonų. Iš apatinės kolonos dugno išeina paukščių galvos formos atšakos, o iš pastarasių išstatytos metalinės lapeliais puoštos šakos su žvakei išstatyti skirta lėkštėle – gėlės žiedu. Tokios šakos sietyne išdėstyti trimis aukštais. Jų formos be galio panašios į itališkojo baroko sietynų minėtuosius pavyzdžius.

Kitas ypatingas sietynas, pasižymintis neobarokinėmis formomis, kabo

Gintališkės Šv. apaštalo evangelisto Mato bažnyčioje (21 pav.). Tiksliai žinoma, kad jis iš medžio padarytas vietinio meistro dar XIX a. viduryje. Jo penkios šakos grakščiai raitytos, o pagrindinis kamienas reljefiskai profiliuotas baliustrados forma. Ypatinga ir vertinga tai, jog primityviomis medžiagomis stengtasi atkartoti profesionaliai atliktų Europietiškų sietynų formas. Toks profesionalių darbų mègdžiojimas būdingas ne vien Lietuvai, panašių pavyzdžių žinoma Lenkijoje [63], Švedijoje [64], Italijoje ir kitur.

Istorizmo laikotarpiu buvo atkartoamos ir ampyrui būdingos formos: krepšelis sietyno apacijoje, bei pagrindinį kamieną dengianti karoliukų kaskada. Metalu šios formos atkartotos Šv. Jono bažnyčios 3 skirtinę dydžių XX a. pradžioje pagamintuose sietynuose (22 pav.). Algirdo Stankaus – žymaus kalvio, nukalusio vieną iš trijų 1979 m. dingusio sietyno kopiją, žiniomis, šis įspūdingas apšvietimo priemonių komplektas galėjo būti pagamintas Petro Vileišio 1900 m. pradėjusioje veikti geležies dirbinių gamykloje arba Krukovos religinių reikmenų dirbtuvėse.

20 pav. Sietynas.
XIX a. Lietuvos dailės
muziejus. Inv. nr.:
TM-521. Nuotrauka
iš Prano Gudyno
restauravimo centro.
Sietyno paso nr. 82.2.
Tm-521.293.1022

Tokio tipo bene vieninteliai kaltiniai sietynai Lietuvoje gali būti priskirti ne-oampyro stiliumi.

Retesni, netradicinių formų ir medžiagų sietynai. Lietuvoje esama paruošių vertingų sietynų, kurie dėl savo išskirtinės formos nepatenka į ankstes-

21 pav. Medinis
sietynas Gintališkės
Šv. Apaštalo
evangelisto Mato
bažnyčioje
(Plungės r.) XIX a. G.
Valtaitės nuotr.

22 pav. Vienas iš trijų
(didžiausias)
XIX–XX a. sietynas
Šv. Jono bažnyčioje
Vilniuje.
Autorės nuotr.

23 pav. Šv. Apaštalo Petro laivo formos sietynas Šv. Petro ir Pauliaus bažnyčioje Vilniuje. J. Bulhako nuot. (Kultūros paveldo centro archyvas. F.44. Neg. nr. 1457)

24 pav. Meliužina. XVII a. Nacionalinis M. K. Čiurlionio dailės muziejus. Inv. nr.: Tt-15485. A. Kapčiaus nuotr.

skaičių [65]. Deja, šiandienas galima išvysti užfiksuotas tik J. Bulhako nuotraukoje (23 pav.).

Prie ypatingai senų, vertingų ir labai neįprastų sietynų kategorijos priskirtinos meliužinos. Kaip ir minėta Europos sietynų raidos apžvalgoje, meliužina – tai pakabinamas ir nuo lubų nuleidžiamas šviestuvas, sukombonuotas iš medinės skulptūros bei natūralių elnio ar kito gyvulio ragų su lizdais žvakėms. Lietuvoje turime dvi nepilnai išlikusias meliužinas. Abi jos saugomos Nacionaliniame M. K. Čiurlionio dailės muziejuje. Pirmoji išlikusi geriau už antrają: su ragais, galva ir net gipsinėmis sirenų figūrelėmis šonuose (24 pav.). Muziejaus duomenimis ir sprendžiant iš ikonografijos, ji kabėjo Zapyskio Šv. Jono krikštytojo bažnyčioje arčiau pagrindinio iėjimo, netoli vargonų. Idomu tai, kad meliužina įpinta į Švč. Mergelės Marijos paveikslo atsiradimo bažnyčioje legendą. Viena iš jų teigia, jog elnias ant savo ragų aplukdė didžiojo altoriaus Švč. Mergelės Marijos paveikslą. Kitas padavimas sako, kad prie elnio ragų pririštas paveikslas buvo paleistas Nemunu iš Vilniaus, prašant Dievo apsaugoti žmones nuo potvynių

[66]. Antroji, prasciau išsilaikiusi meliuzina buvo rasta Alsėdžių miestelyje J. Mikėno organizuotoje ekspedicijoje po Telšių apskritį.

Remiantis ikonografija tenka pripažinti, jog Lietuviškos meliuzinos daugiau sąsajų turėjo su lenkiškais [67] nei su vokiškais pavyzdžiais, kuriems būdinga iš medžio drožta elnio galva su ragais.

Nors sietynų paveldo Lietuvoje tyrimai dar nėra baigti, tačiau surinkta informacija apie muziejuose saugomus eksponatus bei kabaničius sakraliniuosse ir viešuosiuose interjeruose, peržiūrėjus ikonografinę medžiagą paaikiškėjo, kad didžiausią dalį Lietuvoje išlikusių šių apšvietimo priemonių sudaro XIX–XX a. pavyzdžiai, o XVII ir XVIII a. sietynų išliko žymiai mažiau. Be to, matyti, kad Lietuvoje būta beveik visų Europoje vyrausiu skirtingu medžiagų ir stilių sietynų, kurie buvo parsigabenami iš įvairių Europos kraštų, juos gaminio ir vietas meistrai.

ŠALTINIAI IR LITERATŪRA

1. Straipsnis parengtas Vilniaus universiteto, istorijos fakulteto, paveldoaugos specializacijos autorės magistratūros baigiamojo darbo pagrindu.
2. *Dailės žodynas*. Vilnius: VDA leidykla, 1999, p. 414.
3. *Dailės žodynas*. Vilnius: VDA leidykla, 1999, p. 382; *The Dictionary of Art*. Vol. 6. Hong Kong: Grove, 1998, p. 442; *The Oxford Companion to the 3. Decorative Arts*. Oxford. New York: University Press, 1975, p. 153; FLEMING, John, and HONOUR, Hugh. *Dictionary of the Decorative Arts*. New York: Harper and Row, 1977, p. 170; *New international illustrated Encyclopedia of Art*. Vol. 5. New York: Greystone press, 1988, p. 972. ir t.t.
4. *The Dictionary of Art*. Vol. 6. Hong Kong: Grove, 1998.
5. *New international illustrated Encyclopedia of Art*. Vol. 5. New York: Greystone press, 1988.
6. *The Oxford Companion to the Decorative Arts*. Oxford. New York: University Press, 1975.
7. *Abbey Chandeliers – History of Chandeliers* [interaktyvus] Abbey Chandeliers – company of restoration, cleaning, renovation, and repair of crystal chandeliers [žr. 2009 04 05] Prieiga per internetą: <<http://www.abbeychandeliers.com>>; Diary of 27th of September, 2008. Maria Theresa chandelier [interaktyvus] The Schonbek Crystal Chandelier Blog [žr. 2009 02 17] Prieiga per internetą: <<http://www.schonbek.com/crystalchandelierblog/09.22.08.html>> ir kt.
8. *History of pendant lamps*. The chandelier [interaktyvus] “Designboom” compiled by Birgit Lohmann [žr. 2008 12 17] Prieiga per internetą: <http://www.designboom.com/history/p_chandelier.html>
9. LARSDATTER Karren kuruojamas viduramžių materialaus paveldo svetainė-archyvas (*Medieval and Renaissance material culture*). Prieiga per internetą: <<http://larsdatter.com/sitemap.htm>>
10. HOLUBIEC, W. Jerzy. *Polskie lampy i świeczniki*. Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich Wydawnictwo, 1990.
11. KAČINSKIENĖ, Klaudija, ir MAŽEIKIENĖ, Ona. *XV–XXa. pr. apšvietimo priemonės*. Vilnius: Lietuvos TSR istorijos etnografijos muziejus, 1980, p. 6–7.
12. *Lietuvos sakralinės dailės katalogas*. Vilkaviškio vyskupija. Aleksoto dekanatas. T. I. Kn. IV. Vilnius: Gervelė, 2000; *Lietuvos sakralinės dailės katalogas*. Vilkaviškio vyskupija. Šakių dekanatas. T. I. Kn. VI. Vilnius: Gervelė, 2006.
13. MATUŠAKAITĖ, Marija. *Lietuvos skulptūra iki XVII a. vidurio*. Vilnius: Aidai, 2007.
14. Kultūros paveldo centro archyvas. F.44. Neg. nr. 621; 1665; 1972; 3020; 3536.
15. Molėtų krašto muziejus. Alantos dvaro fotografijos. Neg. nr. Owanta 08.
16. Vilniaus universiteto bibliotekos Rankraščių skyrius. 1828 m. Vilniaus katedros vizitacijos aktas, f. 57, b. B 53–1, l. 22.
17. BIELINIENĖ J. Keliautojas žingeidus. *Vilniaus dailės akademija. Informacinis biuletenis*. Nr. 4/5 (149/ 150) 2007 Balandis. p. 7 [interaktyvus] Vilniaus dailės akademijos internetinė svetainė [žr. 2009 03 23] Prieiga per internetą: <<http://www.vda.lt/download.php/fileid/110/>>; Žemaičių praeitis. Renavas. T.9. Vilnius: VDA leidykla, 2001, p. 211; SNITKUVIENĖ, Aldona. *Biržų grafai Tiškevičiai ir jų palikimas*. Kaunas: Nacionalinis M. K. Čiurlionio dailės muziejus, 2008; SNITKUVIENĖ, Algimanta. Raudondvaris. *Grafai Tiškevičiai ir jų palikimas*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 1998; SEMAŠKAITĖ, Ingrida. Dvarai. Vilnius: Algimantas, 2008 ir kt.
18. *The Oxford Companion to the Decorative Arts*. New York: Oxford University Press, 1975, p. 153; *New international illustrated Encyclopedia of Art*. Vol. 5. New York: Greystone press, 1988, p. 973.
19. *King Rene's Tournament Book* [interaktyvus] Princeton University website [žr. 2009 04 01] Prieiga per internetą: <<http://www.princeton.edu/~ezb/rene/renehome.html>>
20. *Dailės žodynas*. VDA leidykla. Vilnius: 1999, p. 190.

21. *Radleuchter*. Wapedia [žr. 2009 04 01] Prieiga per internetą: <<http://wapedia.mobi/de/Radleuchter>>
22. *The Dictionary of Art*. Vol. 6. Hong Kong: Grove, 1998, p. 442.
23. *Aachen cathedral* [interaktyvus] An illustrated guide to sacred sites, religious art & architecture, and historic holy places of the world [žr. 2009 03 12] Prieiga per internetą: <<http://www.sacred-destinations.com/germany/aachen-cathedral.htm>>
24. *The Dictionary of Art*. Vol. 6. Hong Kong: Grove, 1998, p. 442–443.
25. *New international illustrated Encyclopedia of Art*. Vol. 5. New York: Greystone press, 1988, p. 973.
26. *Dailės žodynai*. Vilnius: VDA leidykla, 1999, p. 266; MATUŠAKAITĖ, Marija. Lietuvos skulptūra iki XVII a. vid. Vilnius: Aidai, 2007, p. 162.
27. *History of pendant lamps*. The chandelier [interaktyvus] “Designboom” compiled by Birgit Lohmann [žr. 2008 12 17] Prieiga per internetą: <http://www.designboom.com/history/p_chandelier.html>
28. *History of pendant lamps*. The chandelier [interaktyvus] “Designboom” compiled by Birgit Lohmann [žr. 2008 12 17] Prieiga per internetą: <http://www.designboom.com/history/p_chandelier.html>
29. *Praeities ir ateities sankirta Murano stiklu apgaubtoje šviesoje*. Žurnalas „APS“. 2008 žiema p. 32–34 [interaktyvus] Architektūros, projektavimo, statybos svetainė „spec.lt“ [žr. 2009 04 01] Prieiga per internetą: <<http://www.spec.lt/search?query=Praeities+ir+ateities+sankirta>>
30. *A monumental Venetian Murano glass cut twenty-four light chandelier 18th century* [interaktyvus] Sotheby’s auction company’s website [žr. 2009 02 17] Prieiga per internetą: <http://www.sothebys.com/app/live/lot/LotDetail.jsp?sale_number=AM0856&live_lot_id=41>
31. *Pallme-Mahl clan (business activity)* [interaktyvus] Pallme Family website [žr. 2009 03 01] Prieiga per internetą: <http://www.pallme.com/family/uk_Palme-Mahl%20Business.htm>
32. *Diary of 27th of September, 2008. Maria Theresa chandelier* [interaktyvus] The Schonbek Crystal Chandelier Blog [žr. 2009 02 17] Prieiga per internetą: <<http://www.schonbek.com/crystalchandelierblog/09.22.08.html>>
33. *La real fabrica de La Granja* [interaktyvus] CINOA- non-profit international federation of antique associations [žr. 2009 02 17] Prieiga per internetą: <<http://www.2021int.onlinégalleries.com/art-and-antiques/detail/1495>>
34. *Europe's premier porcelain manufactory – since 1710. Our history* [interaktyvus] The Meissen porcelain manufactory website [žr. 2009 05 01] Prieiga per internetą: <<http://www.meissen.de/index.php?id=151&lang=1>>
35. *New international illustrated Encyclopedia of Art*. Vol. 5. New York: Greystone press, 1988, p. 975.
36. BELLIS, Mary. *History of Lighting and Lamps*. [žr. 2009 04 02] Prieiga per internetą: <<http://inventors.about.com/od/lstartinventions/a/lighting.htm>>
37. *Sietynas Valkininkų sinagogoje*. Žiūrėti knygoje: RUPEIKIENĖ, Marija. Lietuvos sinagogų architektūra. Kaunas: Technologija, 2000, p. 61.
38. PIECHOTKOWIE, Maria i PIECHOTKOWIE, Kazimierz. *Boznice drewniane*. Warszawa: Budownictwo i architektūra, 1957.
39. Lenkijoje, Žemutinės Silezijos regione priskaičiuojama per 100 išlikusių stiklinių XVIII–XIX a. sietynų. Apie tai plačiau: CHRZANOWAKA, Anna. *Wiszace świeczniki szklane z XVIII i XIX w. Na Dolnym Śląsku*. In: Rocznik Sztuki Śląskiej. T.VIII. Wrocław: 1971, s. 107–123.
40. AFTANAZY, Roman. *Dzieje rezydencji na dawnych kresach Rzeczypospolitej*. T.4. Wrocław: Zakład Narodowy imienia Ossolinskich Wydawnictwo, 1992, p. 215.
41. STANKEVIČIENĖ, Regimanta. *Sietynas (I)*. *Lietuvos sakralinės dailės katalogas*. Vilkaviškio vyskupija. Šakių dekanatas. Vilnius: Gervelė, 2006, t. I. kn.VI. p. 252–256.
42. HOLUBIEC, W. Jerzy. *Polskie lampy i świeczniki*. Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolinskich Wydawnictwo, 1990, p. 55.
43. Unikalus objekto kodas Lietuvos kultūros vertybių registre – MC 7844.
44. Unikalus objekto kodas Lietuvos kultūros vertybių registre – MC 8950.
45. Unikalus objekto kodas Lietuvos kultūros vertybių registre – MC 14541.
46. Lietuvos TSR kultūros paminklų sąrašas. Vilnius: Lietuvos TSR kultūros ministerija, 1973, p. 812.
47. SEMAŠKAITĖ, Ingrida. *Dvarai*. Vilnius: Algimantas, 2008, p. 169.
48. Maironių kaimo Šv. Mergelės Marijos bažnyčioje, Juodeikių kaimo Šv. Jono Krikštytojo bažnyčioje, Ratnyčios kaimo Šv. apaštalo Baltramiejaus bažnyčioje.
49. KAČINSKIENĖ, Klaudija; ir MAŽEIKIENĖ Ona. *XVI–XX a. pr. apšvietimo priemonės*. Vilnius: Lietuvos TSR istorijos ir etnografijos muziejus, 1980, p. 6.
50. Alantos dvaro fotografijos saugomos Molėtų krašto muziejuje. Neg. nr. Owanta 08.
51. Kultūros paveldo centro archyvas. F.44. Neg. nr. 3536.
52. Kultūros paveldo centro archyvas. F.44. Neg. nr. 621.
53. Kultūros paveldo centro archyvas. F.44. Neg. nr. 1665.
54. Kultūros paveldo centro archyvas. F.44. Neg. nr. 3020.
55. Kultūros paveldo centro archyvas. F.44. Neg. nr. 1972.

56. HOLUBIEC, W. Jerzy. *Polskie lampy i świeczniki*. Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich Wydawnictwo, 1990, s. 56–57.
57. STANKEVIČIENĖ, Reginaita. *Sietynas (II)*. *Lietuvos sakralinės dailės katalogas*. Vilkaviškio vyskupija. Šakių dekanatas. Vilnius: Gervelė, 2006, t. I. kn.VI. p. 252–256.
58. SURDOKAITĖ, Gabija. *Sietynas. Lietuvos sakralinės dailės katalogas*. Vilkaviškio vyskupija. Šakių dekanatas. Vilnius: Gervelė, 2006, t. I. kn.VI. p. 534–535.
59. Lietuvos TSR kultūros paminklų sąrašas. Vilnius: 1973. Unikalus objekto kodas Lietuvos kultūros vertybių registre – MC 8195.
60. ŠKIUDIENĖ, Rita. *Nuo spengulės iki elektrinio šviestuvo*. Kauno tiesa, 1986, birželio 29. nr. 150.
61. SNITKUVIENĖ, Aldona. *Raudondvaris. Grafai Tiškevičiai ir jų palikimas*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 1998, p. 161.
62. 1828 m. Vilniaus katedros vizitacijos aktas // Vilniaus universiteto bibliotekos Rankraščių skyrius, f. 57, b. B 53–1, l. 22.
63. Medinis sietynas 405 iliustracijoje. Ieškoti leidinyje: *Kościoly i klasztorzy rzymskokatolickie dawnego województwa ruskiego. Międzynarodowe centrum kultury w Krakowie*. Tom 14. Karaków: 2006.
64. 18 šakų medinio auksuoto korpuso sietynas [interaktyvus], [žr. 2009 04 17] Prieiga per internetą: <<http://www.cupboardsandroses.com/items/366.php>>
65. BIELINIENĖ, Janina. *Keliautojas žingeidus*. Vilniaus dailės akademija. Informacinis biuletenis. 2007, Balandis. Nr. 4/5 (149/ 150) p. 7 [žr. 2009 03 23] Prieiga per internetą: <www.vda.lt/download.php/fileid/110>
66. Senoji Zapyškio bažnyčia [interaktyvus] Zapyškio bendruomenės internetinė svetainė [žr. 2009 04 30] Prieiga per internetą: <<http://www.zapyskis.lt/main.php?id=1000415&lang=1>>
67. Lenkiškos meliuzinos pavyzdži galima išvysti leidinyje: HOLUBIEC, W. Jerzy. *Polskie lampy i świeczniki*. Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich Wydawnictwo, 1990.

in Lithuania yet. Therefore the main purpose of this article was to describe development of chandelier form in the period of XVII–XX centuries. first half.

It was found that Lithuania has had samples of almost all styles and type chandeliers, which were made at that time in Europe. The oldest chandeliers are from XVII–XVIII century and they were made mostly by local masters, while the bigger part of later centuries chandeliers are from foreign countries. The research also reveals that chandeliers in different interiors as religion places or mansions may differ in style and form. The survival age also depends on type and make of chandelier, where the longest age belongs to the bronze spider form chandeliers, also to Maria Theresa type and Empire crown-type chandeliers. XIX–XX centuries discovery of electricity made big influence to the form and style of chandeliers all over the World and Lithuania as well. They started to lose their importance and since then on they play mostly decorative function in the interior.

*Kultūros paveldo centras
Ašmenos g. 10, LT-01135 Vilnius
Tel.: 8-614-89289
El. paštas zylute7@hotmail.com*

*Gauta: 2009-07-29
Iteikta spaudai 2009-11-30*

SUMMARY

Alantė Valtaitė CHANDELIERS IN EUROPE AND CHANDELIERS IN LITHUANIA FROM 17th TO 2nd HALF OF 20th CENTURY

Heritage of Chandeliers in Lithuania is the new object for investigation, which hasn't had deeper researches